

**KULTURA ŻYWEGO SŁOWA Z
ELEMENTAMI ETYKIETY
JĘZYKOWEJ W PRACY
NAUCZYCIELA**

URSZULA MAJDAŃSKA-WACHOWICZ

USTALENIA

- Niniejsze opracowanie podejmuje wybrane zagadnienia z zakresu kultury żywego słowa;
- Autorka nie stosuje alfabetu fonetycznego;
- Autorka nie dokonuje szczegółowej klasyfikacji głosek w języku polskim;

Terminy:

Artikulacja – „ruchy i układ narządów mowy podczas wymawiania głosek; też: wymawianie głoski” (SJP)

Dykcja – „sposób wymawiania wyrazów i zdań” (SJP)

KULTURA JĘZYKA

[HTTP://WWW.YOUTUBE.COM/WATCH?V=KQFIEkz9SCQ](http://www.youtube.com/watch?v=kQFIEkz9SCQ)

Badacze podkreślają, że pojęcie *kultura języka* można rozpatrywać w kilku aspektach:

- a) w znaczeniu opisowym, który dotyczy postaw wobec języka (m.in. purystyczna, konserwatywna, perfekcjonistyczna, liberalna, postawa indyferentyzmu językowego, abnegacji, naturalna postawa czy postrzegania języka jako wartości, istotnego składnika ducha narodu).
- b) w znaczeniu normatywnym, który obejmuje umiejętności praktyczne wyrażające się dążeniem do sprawnego i poprawnego mówienia i pisania (zgodnego z przyjętymi normami). Działalność kulturowo-językowa, w tym poradnictwo językowe pomaga kształtować tak rozumianą kulturę języka.
- c) w znaczeniu terminologiczno-językoznawczym - nazwa dyscypliny naukowej (Markowski 2002: 1670).

KULTURA JĘZYKA

- o *kultura języka* zaczyna się tam, „gdzie pojawia się samoświadomość językowa i gdzie ludzie zaczynają się zastanawiać nad tym, co mówią. Kultura języka to przede wszystkim kontrolowanie poczucia językowego, celowe poszukiwanie i wybór środków językowych oraz rozwijanie poczucia wartości emocjonalnych rozmaitych sposobów wysłowienia, czyli stylów, to wyzbywanie się zależności języka od regionu czy środowiska i wyzyskiwanie właściwości różnorodnych odmian językowych do celów stylizacyjnych (Szober 1937: 58-62).

KULTURA ŻYWEGO SŁOWA

- „Kultura słowa jest to umiejętność wypowiadania się w sposób dokładny, jasny i możliwie prosty, a jednocześnie zgodny z powszechnie uznawanymi kryteriami poprawności językowej” (Puzynina 648).
- Fonetyka jest nauką o głoskach, czyli dźwiękach mowy. Elementy fonetyki są wykorzystywane do uczenia poprawnej wymowy języka ojczystego i obcego lub do niwelowania wad wymowy (Ostaszewska, Tambor 2004: 11). Wskazówki dotyczące poprawnej wymowy można znaleźć, m.in., w *Fonetyce i fonologii języka polskiego* B. Wierzchowskiej (1980) oraz *Fonetyce i fonologii współczesnego języka polskiego* D. Ostaszewskiej i J. Tambor (2004).

KULTURA ŻYWEGO SŁOWA - PORADNICTWO

- 1930 r. Z. Klemensiewicz, *Prawidła poprawnej wymowy polskiej*.
- 1977 r. *Słownik wymowy polskiej PWN*, pod red. M. Karasia K. Madejowej.
- 1990r. W. Lubaś, S. Urbańczyk, *Podręczny słownik poprawnej wymowy polskiej*.
- 1986 r. B. Ročławski, *Poradnik fonetyczny dla nauczycieli*.
- 2006 r. B. Dunaj, *Zasady poprawnej wymowy polskiej* („Język Polski” 2006:161-172).

USTALENIA TERMINOLOGICZNE (WYBRANE TERMINY)

- **Sprawność językowa**
- **Poprawność językowa**
- **Norma językowa**
- **Kodyfikacja**
- **Błąd językowy**
- **Świadomość językowa**

SPRAWNOŚĆ JĘZYKOWA

- polega na „umiejętności przekazania w swoich tekstach tego, co się chce przekazać (informacji, przeżyć itp.) w sposób najodpowiedniejszy w danej sytuacji komunikatywnej. Umiejętność ta polega na doborze takich środków językowych, które pozwolą najlepiej dotrzeć do odbiorcy, spowodować jego właściwą reakcję i wywołać niego pozytywną ocenę mówiącego. Mówić i pisać sprawnie to znaczy umieć wybrać z zasobu znanych sobie środków językowych właśnie te, które będą najodpowiedniejsze ze względu na poruszany temat, możliwości percepcyjne i nastawienie odbiorcy, sytuację, w której wypowiedź powstaje, stosunki między nadawcą i odbiorcą” (Markowski 2002: 1751).
- **W kontekście kultury żywego słowa obejmuje ona ton wypowiedzi, szybkość wypowiedzi, ekspresywność lub neutralność, stylizację, dostosowanie wymowy do sytuacji komunikatywnej itp.**

POPRAWNOŚĆ JĘZYKOWA

- **Poprawność językowa** „to właściwość każdego tekstu językowego mówionego bądź pisanego, polegająca na jego zgodności z przyjętymi normami językowymi. Poprawność językowa obejmuje m.in.
 - **Poprawność wymowy: właściwa artykulacja poszczególnych głosek, np. samogłoska nosowa ‘ą’ na końcu wyrazu jest wymawiana z pełną nosowością.**

NORMA JĘZYKOWA

- „zbiór zaaprobowanych przez dane społeczeństwo jednostek językowych oraz reguł określających zasięg realizacji związków między jednostkami w tekstach” (Buttler, Kurkowska, Satkiewicz 1976: 18). Tradycyjnie pojęcie normy językowej jest ściśle związane z pojęciem systemu języka i uzusu:
- **System języka** - zbiór elementów językowych (fonemów, morfemów, leksemów), reguł gramatycznych, modeli konstrukcyjnych, pozwalających na wyrażenie relacji między tymi jednostkami (np. tworzenie nowych wyrazów, form gramatycznych czy zdań). W zbiorze tym znajdują się wyłącznie formy regularne - całe klasy jednostek, które można wyodrębnić na podstawie jakiś kryteriów -nie dotyczą zaś wyjątków, czyli form językowych, które trzeba zapamiętywać z osobna;
- **Norma językowa** - zbiór form językowych uznanych przez daną społeczność w danym okresie za poprawne; zasady o charakterze imperatywnym, reguły posługiwania się danym środkiem językowym lub danym zbiorem środków, narzuconej przez zwyczaj i sformułowanej przez językoznawców;
- **Uzus** – jest to panujący w danym środowisku powszechny zwyczaj używania określonych form językowych . Obejmuje wszystkie formy – poprawne i niepoprawne;
- Badacze podkreślają, że norma jest dynamiczna i niejednolita. H. Kurkowska postuluje wielopoziomową normę, tj. 1) potoczno-użytkową, 2) normę polszczyzny publicznej oraz 3) normę wzorcową (Kurkowska 1977: 24)

NORMA JĘZYKOWA

- Normy gatunkowe, rodzajowe, środowiskowe, komunikacyjne, dyskursywne itp.
- **W kontekście poprawnej wymowy badacze wyróżniali rozmaite normy wymowy (typy):**
- **a) sceniczną i szkolną (Klemensiewicz 1930),**
- **b) bardzo staranną, staranną, potoczną i niestaranną (Lubaś, Urbańczyk 1990: 8-10),**
- **c) wymowę staranną (wymowę wolną, stosowaną w kontaktach oficjalnych) oraz wymowę potoczną (typową dla sytuacji codziennych, nieoficjalnych) (Dunaj 2006:162).**

BŁĄD JĘZYKOWY

- „nieświadome odstępstwo od obowiązującej w danym momencie normy językowej, czyli taka innowacja, która nie znajduje uzasadnienia, nie usprawnia komunikacji, nie wyraża nowych treści (...). Błąd można też określić jako taki sposób użycia jakiegoś elementu języka, który razi jego świadomych użytkowników, gdyż pozostaje w sprzeczności z ich dotychczasowymi przyzwyczajeniami, a nie tłumaczy się funkcjonalnie” (Markowski 2002:1621). Wyróżniamy: a) błędy zewnątrzyjęzykowe (tj. ortograficzne i interpunkcyjne) oraz b) wewnątrzyjęzykowe (tj. gramatyczne, leksykalne, słowotwórcze, stylistyczne i fonetyczne).
- **Błędy fonetyczne – m.in. niepoprawne wymawianie samogłosek nosowych, uproszczenia grup spółgłoskowych, naleciałości gwarowe, dążenie do ujednolicenia akcentu wyrazowego itp.**

ŚWIADOMOŚĆ JĘZYKOWA

- „to ogół sądów o języku i poglądów na język charakterystycznych dla jakiejś osoby lub grupy społecznej” (Markowski 2002: 1759)
- Pojęcie to łączy się z postawami wobec języka;

EMISJA GŁOSU

Emisja głosu (od łac. *emissio* = wypuszczanie) to:

- skoordynowany zespół czynności oddychania, fonacji i artykulacji oraz powstającego przy tym rezonansu (H. Sobierajska)
- proces wydobywania głosu i wysyłania go (M. Chęciek)
- wydobywanie głosu na zewnątrz (B. Tarasiewicz)
- to nauka wydobywania głosu polegająca na skoordynowanej pracy aparatu głosowego i mięśni oddechowych w celu uzyskania rezonansu (B. Tarasiewicz)
- zespolona czynność oddychania, fonacji i artykulacji w połączeniu ze zjawiskiem rezonansu w przestrzeniach rezonacyjnych klatki piersiowej, krtani i nasady (M. Śliwińska-Kowalska)

(na podstawie:

http://www.staff.amu.edu.pl/~emisja/index.php?option=com_content&task=view&id=19&Itemid=40)

GŁOS W PRACY NAUCZYCIELA

[HTTP://WWW.YOUTUBE.COM/WATCH?V=HGUKEV8L_D0](http://www.youtube.com/watch?v=HGUKEV8L_D0)

- Narzędzie pracy, o które należy dbać, polerować i doskonalić😊
- „Głos zdradza coś bardzo osobistego, coś unikalnego, niepowtarzalnego, co zachodzi i znajduje się w człowieku. Słuchając czyjegoś głosu często z łatwością możemy ocenić jego kondycję psychiczną, życiową energię lub wyczuć jakie emocje przeżywa. Głos wyraża również poczucie własnej wartości i pewność siebie, a także nastawienie do osób, z którymi się komunikujemy. Od głosu zależą kontakty zawodowe i towarzyskie. W dużej mierze głos stanowi o atrakcyjności i atmosferze, którą wokół siebie tworzymy”
(Sylwia Prusakiewicz-Kucharska:
<http://emisjaglosudlanauczycieli.pl/artykuly/stosunek-do-wlasnego-glosu-i-do-pracy-zawodowej-a-glos-2.html>).
- Polecam odwiedzić stronę Pani Sylwii Prusakiewicz-Kucharskiej
<http://emisjaglosudlanauczycieli.pl/artykuly/5.html> Emisja głosu dla nauczycieli

KULTURA ŻYWEGO SŁOWA A EMISJA GŁOSU

M. Waclawek twierdzi, że prawidłowa emisja obejmuje prawidłowy oddech, fonację (powstawanie dźwięków w krtani), rezonans (wzmocnienie głosu), właściwą artykulację, dykcję, ekspresję słowa i postawę ciała (Waclawek 52-53). Elementy determinujące właściwą emisję głosu wiążą się z wiekiem, płcią, otoczeniem, wadami wymowy, pochodzeniem, warunkami stresogennymi itp.). Niekiedy czynniki te dzieli się na zewnętrzne i wewnętrzne:

- a) zewnętrzne – to takie czynniki, które nie zależą od rozmówcy, tj. akustyka sali, temperatura i wilgotność powietrza, wielkość sali itp.
- b) wewnętrzne - to takie, które zależą od mówiącego, tj. dobry słuch, sprawny układ oddechowy, odpowiednia postawa w czasie mówienia, akcentowanie, ekspresja itp. (Dąbrowska, Dziewińska 2005: 55). Są to zatem cechy wrodzone oraz **nabyte, które połączyć można ze świadomością językową w zakresie wiedzy nt. sprawnej i poprawnej artykulacji.**

ĆWICZENIA ODDECHOWE

[HTTP://WWW.YOUTUBE.COM/WATCH?V=HCJkDIA3FN0](http://www.youtube.com/watch?v=HCJkDIA3FN0)

- „1. Usiądź wygodnie na krześle lub stań w miejscu.
2. Połóż ręce na brzuchu, tak abyś czuł przeponę.
3. Wykonaj głęboki wdech nosem, kiedy dojdiesz do maksimum zatrzymaj się i weź drugi wdech dociągając powietrze. Przy wdechu Twój brzuch i przepona mają unieść się do góry.
4. Zatrzymaj chwilę powietrze w płucach z wypiętym brzuchem - przez 1 lub 2 sekundy.
5. Wydech powinien następować powoli przez usta, tak jakbyś wylewał wodę z dzbanka, bez żadnego wysiłku. Brzuch staje się wklęsły, po czym wraca do normalnej pozycji. Oddech spokojny, równomierny i głęboki.

Powtórz 10 razy cały cykl i sprawdź jak się czujesz (zamiast papierosa, który spełnia często tą samą funkcję - głębokiego oddechu!).”

(Można włączyć muzykę relaksującą)

ĆWICZENIA ODDECHOWE

- „Naśladujemy zdyszane go pieska (wdech i wydech bardzo szybki) - na sylabach: cha - cha...
- Wciągamy powietrze nosem wyobrażając, że **wąchamy bukiet bardzo pachnących kwiatów**, zatrzymujemy na chwilę, wypuszczamy powietrze ustami swobodnie.
- Dłonie kładziemy: jedna na brzuchu, druga na boku w pasie (dolna okolica żeber). Wciągamy powietrze ustami - całkowity pełny wdech. Powietrze zatrzymujemy, ale tylko na chwilę. Wypuszczamy bardzo wolno, dmuchając jak najdłużej. Podczas wdechu należy unikać sytuacji, kiedy się "usztyniamy" (nie nabieramy skrajnie dużo powietrza, powoduje to zbyt duże napięcie), cały czas jesteśmy rozluźnieni, a dłońmi kontrolujemy nasze ciało.
- Całkowity, pełny wdech ustami, przez chwilę zatrzymujemy powietrze. Wydmuchujemy je z dużą energią, wyobrażając, że **mamy zdmuchnąć wszystkie świece z tortu**. Dłońmi ułożonymi jak w ćw. 3 kontrolujemy, jak zachowuje się nasze ciało, zwłaszcza podczas wydechu.
- Nabieramy i wypuszczamy powietrze z otwartymi ustami tak, jakbyśmy bardzo mocno wzdychali.
- Kładziemy się na plecach, na brzuch kładziemy książkę, jedna ręka wzdłuż ciała, druga na książce (nie uciskać). Wciągamy powietrze spokojnie ustami i nosem i wypuszczamy energicznie krótkimi "porcjami" (wielokrotnie) na spółgłosce, uderzając powietrzem. Książka na brzuchu powinna za każdym razem podskakiwać"
(<http://www.awans.net/strony/higiena/debko/debko1.html>)

WIZUALIZACJA

ĆWICZENIA WYDŁUŻENIA WYDECHU

Czarny kwadrat na białym tle Jerzy Jończyk Kazimierzowi Malewiczowi

czarny kwadrat

okna z wybitą szybą

czarny kwadrat

okna z szybą wybitą przez ciemność

czarny kwadrat

okna z szybą wybitą przez ciemność

nicości

czarny kwadrat

okna z szybą wybitą przez ciemność

nicości która staje się

czarny kwadrat

okna z szybą wybitą przez ciemność

nicości która staje się bytem

czarny kwadrat

okna z szybą wybitą przez ciemność

nicości która staje się

bytem działając

ĆWICZENIA ODDECHOWE

Proszę tak wygłosić bajkę ludową o koguciku i kurce, aby refren tej bajki, zwiększający się o jeden człon treściowy, był za każdym razem wypowiedzany za pomocną jednego wydechu, bez korzystania z jakichkolwiek wdechów pomocniczych. Oddechy zostały oznaczone kreskami.

ĆWICZENIA FONACYJNE

- „Mormorando – ciche mruczenie przez nos „m”.
- Łączenie samogłosek ze spółgłoską „m”; sylaby należy wypowiadać powoli, bez wysiłku.
- mma mme mmy mmi mmo mmu
- amm emm ymm imm omm umm
- mmam mmem mmym mmim mmom mmum
- Łączenie samogłosek ze spółgłoską „n”:
 - nna nne nny nno nnu
 - ann enn ynn onn unn
 - nnan nnen nnyn nnun
- Wymawianie długo samogłoski „a” z jednoczesnym kierowaniem głosu na podniebienie twarde. Wymawianie długo samogłoski „o” (a następnie „u”, „e”, „y”, „i”).
- Wymawianie trzech samogłosek aou, eyi na jednym wydechu, z tą samą siłą. Dołączanie kolejnych samogłosek.
- Wymawianie samogłosek „a”, a następnie „o”, „u”, „e”, „y”, „i” jak najdłużej bez zmiany natężenia głosu.
- Wymawianie krótkiego zdania szeptem, półgłosem, głosem pełnym, wykrzyknienie go.
- Wymawianie szeptem dowolnego zdania ze stopniowym zwiększeniem siły głosu.
- Mówienie zdania „Dzisiaj jest ładna pogoda” jako twierdzenia, pytania, przypuszczenia, z drwiną i w końcu z gniewem. (modulowanie wysokości głosu)”

(na podstawie materiałów

z: http://www.staff.amu.edu.pl/~emisja/index.php?option=com_content&task=view&id=43&Itemid=53)

ĆWICZENIA - WYWIAD

[HTTP://WWW.YOUTUBE.COM/WATCH?V=-CH6OByRTWw](http://www.youtube.com/watch?v=-CH6OByRTWw)

- Zadanie: Proszę przeprowadzić wywiad z osobą, której imię Państwo wylosują.
- Materiały dla dziennikarza:
 - Pytanie 1: aua eua oua uua?
 - Pytanie 2: aue eue oue uue?
 - Pytanie 3: auy euy ouy uuy?
 - Pytanie 4: auo euo ouo uuo?
 - Pytanie 5: auu euu ouu uuu?

ĆWICZENIA - WYWIAD

- Materiały dla bohatera/bohaterki wywiadu:
 - Odpowiedź 1: ua ua ua ua ua... (radośnie)
 - Odpowiedź 2: ue ue ue ue ue...(smutno)
 - Odpowiedź 3: uy uy uy uy uy...(z gniewem)
 - Odpowiedź 4: uo uo uo uo uo...(z rezygnacją)
 - Odpowiedź 5: uu uu uu uu uu (neutralnie)

ĆWICZENIA NA SZEPCIE

- *Inna jesień* (fragment) Kazimiera Iłakowiczówna

Jarzębiny koralowe głaszczę
jesień tutejsza,
a ja rwę na rżyskach strzępy płaszcza,
coraz smutniejsza

- o *Inna jesień* (fragment) Kazimiera Iłakowiczówna

Miedzą idę /co nie znała kosi/
W las się zapuszczam ...

- *Inna jesień* (fragment) Kazimiera Iłakowiczówna

(wdech) Cóż, ^u gdy całkiem innym ^u wabi głosem ^u

litewska ∪ puszcza

(wdech) A czy bór ten $\cup$ nadniemeński będzie $\cup$

miński czy dziwiński,

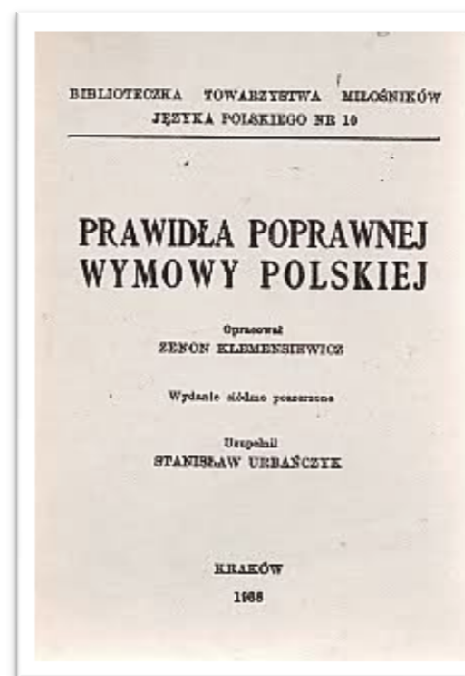
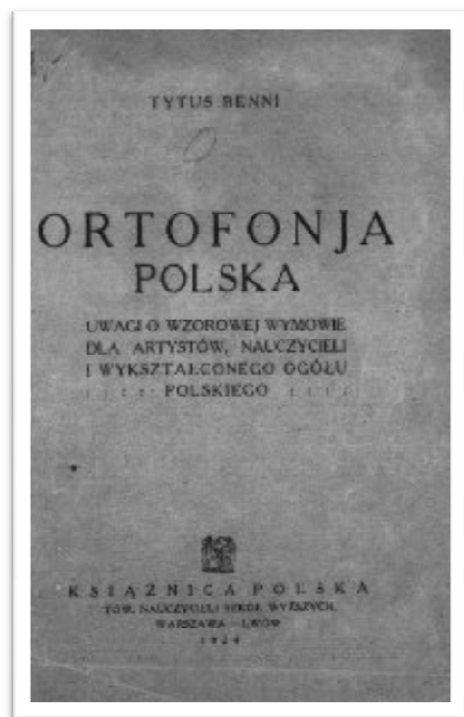
(wdech) jego czar ∪ taki ciężki pamięci ∪

jak kamień młyński.

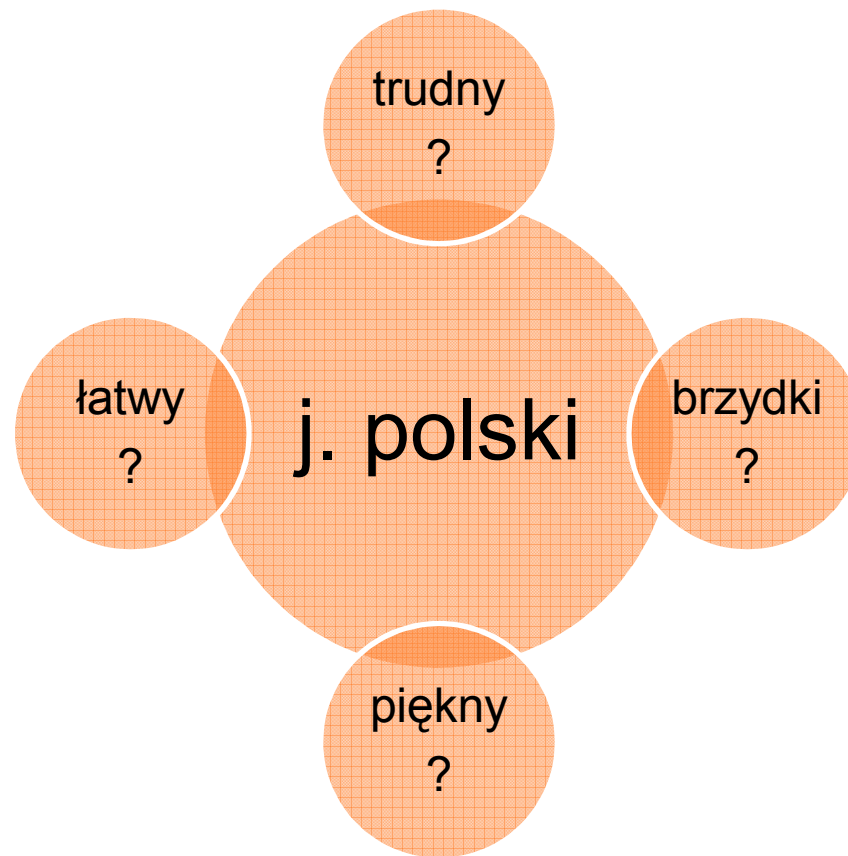
WYBRANE ZAGADNIENIA DOTYCZĄCE POPRAWNEJ WYMOWY POLSKIEJ ORTOFONIA 'ZASADY POPRAWNEJ WYMOWY WYRAZÓW DANEGO JĘZYKA' (SJP)

- Praca nad normą wymowy polskiej rozpoczęła się stosunkowo niedawno. Jej inicjatorem był najsłynniejszy polski fonetyk Tytus Benni. Warto dodać, że ważną rolę odegrali w tym procesie aktorzy. W 1930 roku ogłoszono *Prawidła poprawnej wymowy polskiej*, które w niewiele zmienionej formie funkcjonują do dziś.

ZADANIE: NA PODSTAWIE FRAGMENTU FILMU PROSZĘ SZCHARAKTERYZOWAĆ CECHY JĘZYKA
POLSKIEGO W KONTEKŚCIE WYMOWY: 3 OKREŚLENIA OPISUJĄCO-WALORYZUJĄCE

[HTTP://WWW.YOUTUBE.COM/WATCH?V=oNIJ9kVd7DI](http://www.youtube.com/watch?v=oNIJ9kVd7DI)

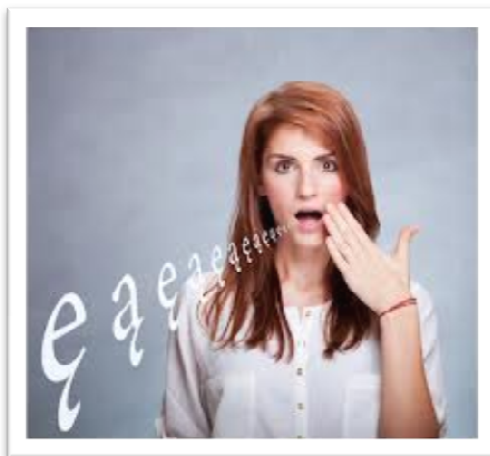
WYMOWA SAMOGŁÓSEK NOSOWYCH - WYGŁOS

- „Odpowiednikami litery ‘ą’ w wygłosie jest w poprawnej wymowie zawsze samogłoska nosowa, np. idą, robią (...). Odpowiedniki wymawianiowe litery ‘ę’ na końcu wyrazu zależą od stylu wymowy. W wymowie starannej pojawiają się fakultatywne formy z –ę i –e, np. *kupię te książkę*. W wymowie potocznej, swobodnej normę stanowią realizacje odnosowane we wszystkich kontekstach: *kupie te książkę*” (Dunaj, 2006: 163).

ZADANIE: PROSZĘ WYMÓWIĆ WYRAZY, ZWRACAJĄC UWAGĘ NA WYGŁOSOWE 'Ą' I 'Ę':

- robię, biorę, idę, palę, myję się, śpię
- robia, biorą, idą, palą, myją się, śpią

Zadanie: Proszę posłuchać piosenki pt. *Song sprzątaczk*i w wykonaniu Stanisławy Celińskiej. Jakie błędy w wymowie nosówek wykorzystano w celach stylizacyjnych?

<http://www.youtube.com/watch?v=qDRP4K5l4x8>

WYMOWA SAMOGŁOSEK NOSOWYCH WEWNĄTRZ WYRAZU

- przed **spółgłoskami szczelinowymi** oznaczanymi w piśmie literami (lub dwuznakami) F, W, S, Z, SZ, Ż (RZ), CH oraz Ś, Ź, SI, ZI wymawiamy samogłoski nosowe, np. *fąfel*, *język*, *często* itp. Co ważne, literom ę i ą przed spółgłoską szczelinową miękką, czyli Ś, Ź, SI, ZI odpowiada wymowa fakultatywna w postaci zbitki dwugłoskowej: geś ‘wym. gejs’¹, usiąść ‘wym. usiojsć’ (Ostaszewska, Tambor 2004: 60).

WYMOWA SAMOGŁOSEK NOSOWYCH WEWNĄTRZ WYRAZU

- o przed spółgłoskami **zwarto-wybuchowymi** i **zwarto-szczelinowymi** literom **ę** i **ą** odpowiadają połączenia samogłosek **e** i **o** oraz spółgłosek nosowych **m** lub **n** o takim miejscu artykulacji, jak następujące po nich spółgłoski:
- o b) przed P, B: **em, om**, np. tępy ‘wym. tempy’, zęby ‘wym. zemby’, rąbać ‘wym. rombać’, kapać ‘wym. kompać’.
- o b) przed T, D, C, DZ, CZ: **en, on**, np. tędy ‘wym. tendy’, więc ‘wym. wienc’, ręczny ‘wym. renczny’, kąć ‘wym. kont’.
- o c) przed C, CI, DZ, DZI: **eń, oń**, np. chęć ‘wym. cheńć’, sędzia ‘wym. seńdzia’, kłać ‘wym. klońć’.
- o d) przed K, G, KI, GI: **eŃ, oŃ**, np. ręka ‘wym. renka’, mąka ‘wym. moŃka’.

Wymawianie samogłosek z pełną nosowością w wymienionych kontekstach jest hiperpoprawne i nienaturalne.

- o Co ważne, do wyjątków zaliczają się liczebniki: *piętnaście, piętnasty, dziewiętnaście, dziewiętnasty, piętnastka, dziewiętnastka*, w których wymawiamy **e**, np. ‘pietnaście’, ‘dziewietnaście’.
- o Natomiast przed **ł** i **L** wymawiamy samogłoski ustne **e** i **o**, np. wzięli ‘wym. wzieli’, kłał ‘wym. kloł’.

WYMOWA SAMOGŁOSEK NOSOWYCH WEWNĄTRZ WYRAZU

- o dołączyć, dołączać, odłączyć, odłączać, wyłączyć, wyłączyć, włączyć, włączać, załączyć, załączać,
wymawiamy -on- (Markowski 2004:161)

WYMOWA POŁĄCZEŃ LITEROWYCH A, E, I, O, U, Y + N, M TYPU *AWANS*, *BENZYNA*:

- wymowa z samogłoską nosową: awans ‘wym. awąs’, benzyna ‘wym. bęzyna’.
- z połączeniem samogłoska + spółgłoska nosowa (wymowa literowa), zwłaszcza w kontekstach f, fi, w, wi, np. *informacja*, *konferencja*, *konwalia*.

WYMOWA POŁĄCZEŃ TYPU 'PAŃSKI', SŁOŃCE'

- W połączeniach typu: ańs, ińs, tj. samogłoska + spółgłoska nosowa miękka + spółgłoska szczelinowa, w wymowie w miejsce 'ń' pojawia się tzw. *jota unosowiona*, np. *Smoliński* 'wym. smolijski'.
- W połączeniach typu –ońc, tj. samogłoska + spółgłoska nosowa miękka + spółgłoska zwarto-szczelinowa, np. *słońce* dochodzi do zjawiska rozsunienia artykulacyjnego, tj. 'wym. słojnec': w miejsce miękkości ń pojawia się jota + n

WYMOWA SPÓŁGŁOSEK.

- w języku polskim wszystkie spółgłoski dźwięczne wymawiane są na końcu wyrazu bezdźwięcznie, jeśli następuje po nich pauza.
- jeśli spółgłoska dźwięczna występuje w sąsiedztwie spółgłoski bezdźwięcznej, to dochodzi do upodobnienia pod względem dźwięczności. Decyduje o tym ostatnia spółgłoska w grupie, np. *kre**d**ka* ‘wym. kret**k**a’, *lic**z**ba* ‘wym. lid**ż**ba’.

WYMOWA SPÓŁGŁOSEK

- wymowa geminat, np. *lekko*. W wyrazach typu *lekko*, *oddać*, *panna*, *terror* wymawia się najczęściej spółgłoski o przedłużonej artykulacji. Wymowa literowa jest powszechna w takich wyrazach jak: *dżdżysty*, *czczo*, *dżdżownica*.
- wymowa form czasu przeszłego w grupie spółgłoska właściwa + półotwarta, np. *jadł*, *mógł*, *niósł* – nie należy upraszczać grupy spółgłoskowej. Postuluje się także wymowę bezdźwięczną. W wymowie potocznej dopuszcza się wymowę typu: *jał*, *muk*, *wius*.
- wygłosowe –st, np. *jest* czy –ść np. *natomiast* nie powinny być upraszczane.

WYMOWA SPÓŁGŁOSEK

- Wymowa form typu: *romantyzm*, *deizm* itp. - końcowe grupy wymawia się dwojako: ze spółgłoską dźwięczną lub bezdźwięczną. Obie są poprawne w normie starannej. Co ważne, w Ms. *romantyzmie* (wymowa: ż rzadziej z)
- Wymowa form typu: *językoznawstwo* – nieuproszczone grupy: -fstf- lub uproszczone –stf-. Obie realizacje są dopuszczane w poprawnej wymowie.

WYMOWA SPÓŁGŁOSEK

- Wymowa zbitek: TRZ, DRZ – w wymowie starannej i potocznej typowe są dwie realizacje: a)tsz, d-ż, b) czsz, dżż, np. *drzewo, trzoda, pojutrze*.
- Wyrazy: *trzcina, trzmiel, trznadel, trzpień, trzpiot* wymawiamy jako: *czcina, czmiel, cznadel, czpień, czpiot*.
- Wymowa zbitek: STRZ, ZDRZ - w wymowie starannej i potocznej typowe są trzy realizacje: a)stsz//sczsz//szczsz - *strzelać*, b) zd-ż//zdżż//żdżż – *zdrzemnąć się*
- Wymowa uproszczona zbitek spółgłoskowych nie jest zalecana. Różne warianty wymowy wynikają z upodobnień pod względem dźwięczności, miejsca artykulacji oraz stopnia zbliżenia narządów mowy.

DYKCJA , A. BARCIŚ

[HTTP://WWW.YOUTUBE.COM/WATCH?V=K7NEW6PPZAY](http://www.youtube.com/watch?v=k7NEW6PPzAY)

- **Gęba, kępa, kędy,
Dęba pęka, tędy,
Rębacz, stęka, zęby,
Treść,
Sierpc, sierść.
Zgiełk, igiełka, len,
Kiełk i giełda, hen,
Pchełki, mgiełka, serc,
Perć, tędy.**

To...

To jest mój wyraz troski o spółgłoski
O ojczysty język polski
Mozolna musztra słów, by język zdrów
Bez błędnie moje słowa niósł
Ze sceny, estrady, ekranu i stąd,
wargowo, zębowo, eliminując błąd,
więc...

- **Gęba, kępa, kędy,
Dęba pęka, tędy,
Rębacz, stęka, zęby,
Treść, Sierpc, sierść.
Zgiełk, igiełka, len,
Kiełk i giełda, hen,
Pchełki, mgiełka, serc,
Perć, tędy.**

Bo...

Dźwięku powstawanie -

To wprawianie jest powietrza cząstek w
drganie poprzez nasadę(nosa), krtań,
gdzie źródło drgań aż w końcu poprzez
dwie z trzech jam: gardłowa, nosowa i
ustna, hahaha w tej jamie zaranie
artykulacja ma, więc...

- To nie jest trudne nietrudne,
nietrudne, ale nudne nietrudne!

DYKCJA I ARTYKULACJA:
TREŚĆ – SIERPC – SIERŚĆ

- *fr*: fra-rfa, fre-rfe, fry-rfy, fri-rfi, fro-rfo, fru-rfu
- *fsz*: fsza-szfa, fsze-szfe, fszy-szfy, fszi-szfi, fszo-szfo, fszu-szfu
- *fcz*: fcza-czfa, fcze-czfe, fczy-czfy, fczi-czfi, fczo-czfo, fczu-czfu

- *rc*: arc-aćr, erc-ećr, yrc-yćr, irc-ićr, orc-oćr, urc-ućr
- *rń*: arń-ańr, erń-eńr, yrń-yńr, irń-ińr, orń-ońr, urn-uńr
- *rś*: arś-aśr, erś-eśr, yrś-yśr, irś-iśr, orś-ośr, urś-uśr

- *żn*: aźn-ańż, eźn-eńż, yźn-yńż, iźn-ińż, onż-onż, uźn-unż
- *żl*: aźl-ałż, eźl-ełż, yźl-ylż, iźl-ilż, oźl-olż, uźl-ulż
- *żg*: aźg-agż, eźg-egż, yźg-ygż, iźg-igż, uźg-ugż

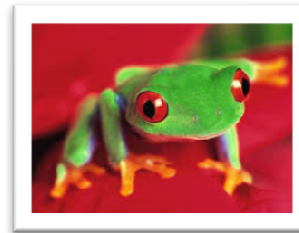

ŻABY RZĘPOLĄ

[HTTP://WWW.YOUTUBE.COM/WATCH?V=ZY8XBOXpS7U&FEATURE=KP](http://www.youtube.com/watch?v=zY8XBOXpS7U&FEATURE=KP)

- ŻABY RZĘPOLĄ NA RZESZOWSZCZYŹNIE,
W DESZCZU SZCZAW AŻ DO USTRZYK.
DŻEZUJĄ DŹDŻOWNICE NA HRUBIESZOWSZCZYŹNIE,
A W PUSZCZY PISZCZY PUSZCZYK.

CZCIGODNYM CZCICIEŁOM CZYSTOŚCI W PSZCZYNIE
SZELESZCZĄ PSZCZOŁY W BLUSZCZU.
TRZESZCZĄ TRZEWIKI PO SZOSACH SUSZONYCH,
SZEMRZ ŻESZ! RZEŻUCHO W TŁUSZCZU.

WYSTRZAŁOWE TRZPIOTKI WSTRZAŚNIĘTE SZCZEBIOCĄ
SZCZEGÓLNIC O SZCZĘŚCIU W ŻYCIU
SZCZEP OSZCZEPNIKÓW ZASZCZĘPIA POSZYCIE
LIŚCIASTYCH LEŚNICTW W ORZYSZU.

CHRZĄSZCZ ZE SZCZEŻUJĄ SZCZERZE WRZESZCZĄC SIĘ SZCZERZĄ,
LECZ TRZCINY ROZBRZMIAŁY GRZMOTAMI
TO PRZEBIEGŁ TRZYMAJĄC W KRZEPKICH SZCZYPCACH SKRZYPCE
STÓŁ Z POWYŁAMYWANYMI NOGAMI.

- REF. POBAW SIĘ ZE MNĄ W "Ż" I "SZ"
POBAW SIĘ ZE MNĄ W "DŹ" I "CZ"
A KIEDY BUZI
SZELEŚCIĆ SIĘ ZNUDZI
POSIEDZIMY SOBIE W CISZY

AKCENT

- Dobra wiadomość: akcent w języku polskim jest stały i zasadniczo pada na drugą sylabę od końca.
- „Jednakże długoletnia, czasem kilkuwiekowa tradycja, nakazuje akcentować pewne wyrazy i formy wyrazowe w sposób odmienny, na trzeciej, a nawet czwartej sylabie od końca, czasem zaś na sylabie ostatniej. To wpływa w sposób widoczny na ogólną melodię polskiego zdania i przeciwdziała monotonii rytmicznej, która powstaje wówczas, gdy wszystkie formy wyrazowe w wypowiedzeniu są akcentowane jednakowo, na sylabie przedostatniej” (Markowski 2004:168).

AKCENT – TRZECIA SYLABA OD KOŃCA

- Wyrazy zapożyczone zakończone na –ika/-yka akcentujemy na trzeciej sylabie od końca i to nie tylko w mianowniku, ale także we wszystkich przypadkach, które mają tyle sylab, co mianownik: *bazylika, bazyliki, bazylice*.
- Nazwy osób zakończone na –ik/yk (związane z dyscyplinami zakończonymi na –ika/-yka):
„w dopełniaczu liczby pojedynczej oraz w tych formach fleksyjnych, które mają taką samą liczbę sylab jak dopełniacz, np. matematyka, matematykiem, akcentujemy je na 3. sylabie od końca” (Dunaj 2006:171).

AKCENT – TRZECIA SYLABA OD KOŃCA

- 1. i 2. osoba liczby mnogiej czasu przeszłego, np. *pisaliśmy, pisaliście, rozmawialiśmy, rozmawialiście*. Łączy się to z tradycją: *kochali+śmy* (dawniej *jeśmy*)
- Wszystkie osoby liczby pojedynczej i 3.osoba liczby mnogiej trybu przypuszczającego, np. *pisałbym, pisałabym, czytałbyś, czytaliiby*.
- Spójniki, partykuły łączące się z ruchomymi końcówkami –ście, -śmy akcentujemy na trzeciej sylabie od końca, np. *abyśmy, kiedyśmy, żebyście*.
- Trójsylabowe formy liczebników od 400 do 900, np. *czterysta, pięciuset* itp.

AKCENT - CZWARTA SYLABA OD KOŃCA

- 1. i 2. osoba liczby mnogiej trybu przypuszczającego, np. *napisalibyśmy*, *napisalibyście*.

Terminologia:

Akcent paroksytoniczny – pada na przedostatnią sylabę;

Akcent proparoksytoniczny – pada na 3. sylabę od końca;

Akcent oksytoniczny – pada na ostatnią sylabę;

Akcent zdaniowy nie jest ustalony – mówiący kładzie nacisk na te części zdania, które chce wyróżnić:

Kadencja – niski ton na ostatniej sylabie – w zdaniach oznajmujących nie wymagających uzupełnienia, w zdaniach wykrzyknikowych i pytaniach o uzupełnienie;

Antykadencja – wysoki ton na ostatniej sylabie – w zdaniach oznajmujących wymagających uzupełnienia, w pytaniach o rozstrzygnięcie (por. Ostaszewska, Tambor 2004: 94-95).

ORTOFONIA A ETYKIETA JĘZYKOWA

- „Polska etykieta językowa jest wyrazem aprobowanego społecznie modelu grzeczności, na który składają się dwie podstawowe normy:
- 1) okazywanie szacunku partnerowi dialogu (zwłaszcza osobom starszym, kobietom, przełożonym, osobom pełniącym cieszące się społecznym prestiżem funkcje), z jednoczesnym umniejszeniem własnej osoby;
- 2) przejawianie zainteresowania sprawami ważnymi dla partnera oraz jego najbliższej rodziny” (Marcjanik 2001: 281).

KŹS A ETYKIETA JĘZYKOWA

- Akty bezpośrednie – akty pośrednie;
- Akty szablonowe – akty nieszablonowe;
- Sytuacja pragmatyczna determinuje formy grzecznościowe:
 - 1) sytuacja oficjalna – normy wzorcowe, w kontekście wymowy norma staranna;
 - 2) sytuacja nieoficjalna – normy potoczne.

„Kochany Panie Dziekanie....”

ETYKIETA JĘZYKOWA

dawniej

- Dystans pomiędzy partnerami dialogu;
- Wzory poprawnej polszczyzny czerpane z literatury, sztuki, szkoły;

dziś

- Zmniejszanie dystansu – „amerykanizacja zachowań językowych”
- wzory poprawnej polszczyzny czerpane są z mediów;
- Pośpiech jako „wartość” kultury determinuje zachowania językowe;

KŹS A ETYKIETA JĘZYKOWA

- Wulgaryzacja języka w mediach masowych, presja stylu potocznego, agresja w języku i pośpiech znacząco wpływają na kulturę żywego słowa zarówno w doborze słownictwa, wymowie, ale także powodują „demokratyzację zachowań językowych”.

PODSUMOWANIE

- Kultura żywego słowa jest bardzo istotna w pracy nauczycieli;
- Ćwiczenia umożliwiają „trenowanie” głosu;
- Kultura żywego słowa jest jednym z elementów etykiety językowej;
- *Świadomość językowa i sprawność językowa*, które uwzględniają zróżnicowanie pragmatyczne komunikacji są terminami kluczowymi, gdyż decydują o skuteczności komunikatu;
- Wydaje się, że dziś kulturze języka polskiego, kulturze żywego słowa oraz grzeczności językowej służą często działania *public relations*.

DZIAŁANIA PROPAGUJĄCE POPRAWNĄ POLSZCZYNĘ

- o http://www.youtube.com/watch?v=z_Q23oInrro
„Poprawna polszczyzna....”

<http://www.youtube.com/watch?v=Ff3XtE6D16M>
FESTIWAL MOWY POLSKIEJ

Poradnictwo językowe

WYBRANA BIBLIOGRAFIA

- Bugajski M., *Językoznawstwo normatywne*, Warszawa 1993.
- Bugajski M., *Język w komunikowaniu*, Warszawa 2007.
- Buttler D., Kurkowska H., Satkiewicz H., *Kultura języka polskiego (Zagadnienia poprawności gramatycznej. Zagadnienia poprawności leksykalnej)*, Warszawa 1982.
- Dunaj S., *Zasady poprawnej wymowy polskiej*, „Język Polski” 2006, s.161-172.
- Markowski A., *Nowy słownik poprawnej polszczyzny*, Warszawa 2002.
- Markowski A., *Praktyczny poradnik językowy*, Warszawa 2004.
- Ostaszewska D., Tambor J., *Fonetyka i fonologia współczesnego języka polskiego*, Warszawa 2004.
- Ročławski B., *Poradnik fonetyczny dla nauczycieli*, Warszawa 1986.
- *Słownik języka polskiego PWN* (online)
- Walencik-Topiłko A., *Głos jako narzędzie*, Gdańsk 2009.
- Wieczorkiewicz B., *Sztuka mówienia*, Kraków 1998.
- Wierzchowska D., *Fonetyka i fonologia języka polskiego*, Wrocław 1980.
- *Współczesny język polski*, red. J. Bartmiński, Lublin 2001.
- Toczyska B., *Łamańce z dedykacją, czyli makaka ma Kama*, Gdańsk 2003.

(W prezentacji wykorzystano materiały i ilustracje pochodzące z zaznaczonych stron internetowych. Wykorzystano je w celach edukacyjnych. Autorka prezentacji nie przypisuje sobie względem nich żadnych praw autorskich).

